

Den första filmvisningen i Sverige

Av Sven Rosborn 2013

Ett uppställt stenmonument i Pilstörpsparken nära Fersens väg i Malmö minner enligt texten om den första filmvisningen i Sverige som ska ha skett i Malmö den 28 juni 1896.

Under min barndoms sommarkvällar i Ängelholms havsbad berättade min morbror Bell Stenberg sina minnen om gångna tider. Hans far var storbyggmästaren och arkitekten i Malmö Axel Stenberg i början av 1900-talet. Axel byggde bl.a. den ännu existerande Victoriabiografen vid Södra Förstadsgatan. Som ung pojke fick min morbror hjälpa till att köra filmerna. Efter varje visning skulle filmen backas och då skulle den löpa mellan fingrarna så att fogar som höll på att gå upp kunde lagas.

- ”Jag hade en viktig regel att följa. Om det började brinna skulle jag kasta mig ut ur maskinrummet. Filmen var explosiv.”

Dessa ord slog mig senast jag var på bio. Plötsligt stannade filmen och på bioduken kunde man se hur allt smälte ner i maskinen. Hade det varit förr hade brandkåren säkert kommit till platsen, nu ordnades problemet efter en lång och föga spännande väntetid.

Den första filmvisningen i Malmö och Sverige skulle alltså ha skett under den stora industriutställningen i Malmö 1896. Premiären var den 28 juni och sedan körde man varje dag mellan 14 - 19 non stop. För det höga

priset 50 öre fick man ta del av ”*Kinématographen från Paris (levande fotografier)*”. Enligt den dåtida pressen visades ett tiotal småfilmer. En visade en station när ett tåg kom in, passagerare gick av och gick på och sedan lämnade tåget åter stationen. En annan visade en hund som simmade i Seine, en tredje fabriksarbetare som lämnade sin arbetsplats och en fjärde arbetet i en smedja etc. Filmvisningarna var en stor succé.

Författaren Anders Österling var själv som liten parvel och såg spektaklet. Han växte upp vid Kalendegatan och här fanns redan tidigare ”*Panorama*”. Detta var en lokal med små tittskåp där man kunde se bilder som, uppsatta på ett stort hjul, bläddrades fram och blev levande. ”*Vi gingo gärna dit i skymningen, togo plats på sammetsstolarna och tryckte våra ögon mot kikhålen. Högtidlig andakt härskade i lokalen. Om någon understod sig att fnissa och prata, hörde man därinifrån en djup allvarlig mansröst, som i väl valda ordalag framhöll, att man befann sig i en bildningsanstalt och icke i en cirkus.*”

Det nya som introducerades år 1896 var själva tekniken med film. Men var visningen vid Pilstorp sommaren 1896 verkligen den första filmvisningen i Sverige? Malmöbon Hagbard Isberg var 16 år när det hände. Han har i sin memoarbok ”*Syner, drömmar, verklighet*” en helt annan version. Han berättar att han visserligen sett uppgift om filmvisningen år 1896 men säger sig själv ha minnet av att den första visningen

var något tidigare. En visning som skedde på Malmö rådhus.

"Hela vår familj vandrade över Stortorget till rådhuset där förevisningen skulle äga rum. Vi kom in i en stor sal, tydligen landstingssalen. Den var full av folk. Där stenbockstavlan nu är placerad hängde en stor vit duk. Det rådde spänningsfylld tystnad i salen." Isberg fortsätter och berättar om en vy ut över ett hav "och långt borta på andra sidan vattnet gled från sidan mer och mer ett landskap fram på duken, en hög klippig strand blev synlig. ... Från höger sida av duken kom på långt avstånd en vit ångbåt. Den gick med betydande fart. Den gled fram förbi stranden i bakgrunden. Men det tog i alla fall en god stund, innan ångbåten började försvinna på dukens vänstra sida. Sedan blev duken åter mörk. Sen var det inte mer."

Hur ska vi nu tolka dessa till synes motsäggande uppgifter? Vi kan med tämligen stor sannolikhet slå fast att Hagbard verkligen varit på Malmö rådhus och sett en tämligen kort seans med rörliga filmbilder av ett mycket tarvligt innehåll. Men – och detta är viktigt i sammanhanget – en sådan offentlig visning skulle ju definitivt inte ha varit möjligt efter de mera dramatiserade och spektakulära filmvisningarna på utställningen sommaren 1896. Jag tror faktiskt att Isberg har rätt. Jag tror att den första filmen i Malmö och i Sverige skedde på Malmö rådhus redan före sommaren 1896.

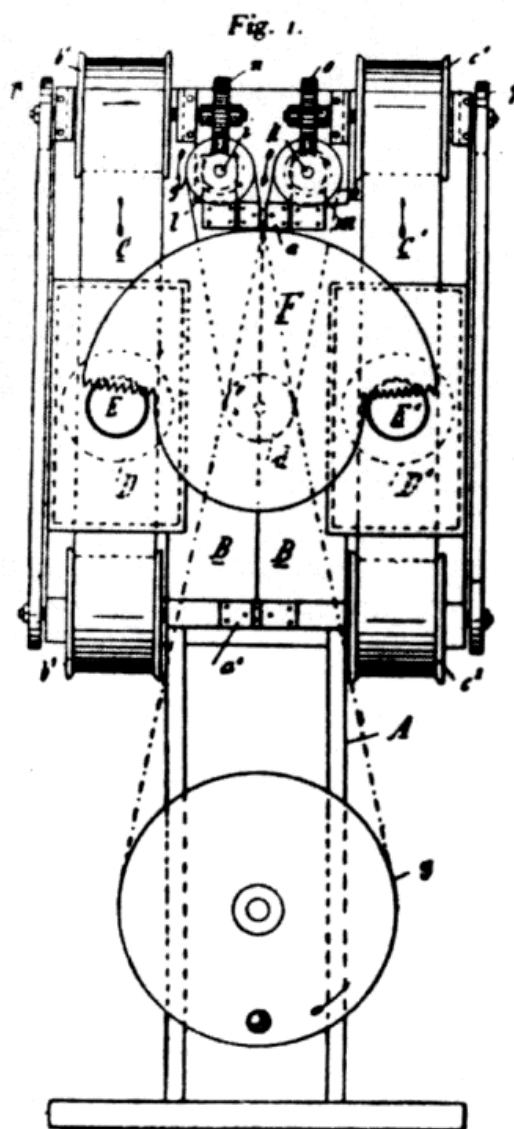
Ovanstående text publicerade jag i Malmömagasinet 2005. Jag har sedan dess inte riktigt kunnat släppa ämnet. I vilket sammanhang kunde Isbergs återopade filmvisning ha skett? Det finns faktiskt en möjlighet även om tidsmarginalerna är små. Man anser att den första officiella filmvisningen skedde när bröderna Auguste och Louis Lumière i mars 1895 i Frankrike hade en filmvisning på duk för ett vetenskapligt sällskap. Filmen Arbetarna lämnar fabriken hade spelats in hösten 1894. Den 28 december 1895 öppnade bröderna den första biografsalongen i Paris.

Men bröderna var inte de enda som vid denna tid höll på med film. Bröderna Max och Emil Skladanowski startade filmvisningar den 1 november 1895 i Berlins Wintergarten. Skladanowskis konstruerade projektor var helt olik den som bröderna Lumière använde sig av. Max hade vid midsommartid 1895 uppfunnit den s.k. Bioskop-projektorn.

Bröderna turnerade i mars 1896 i Tyskland med sina filmvisningar. Därefter kom de till Skandinavien. Den 6 april - 5 maj visade de film i Oslo och den 14-24 maj var de i Nederländerna för visningar i Groningen för att den 11 juni ha visningar i Köpenhamn.

När man ser deras reseschema förundras man över att de under sin första tur i Skandinavien inte besökte Köpenhamn. Detta tyder på att man från Tyskland kommit med färja över till Trelleborg för att ta järnvägen över Malmö till Oslo. Detta skulle i så fall ha skett i början av april 1895. Här kan förklaringen till Hagbards filmupplevelse ligga. Bröderna Skladanowski skulle ha kommit till Malmö och här hållit en enda visning för mera prominenta personer i staden i en lämplig lokal i stadens rådhus.

Kan man bevisa detta? Indirekt skulle man eventuellt kunna göra detta. Har man haft filmvisning i den ljusa landstingssalen måste detta ha skett under kvällstid. Rimligt är att de då övernattat i Malmö. En genomgång av dagstidningarnas kontinuerliga redovisning över vilka gäster som tog in på vissa hotell i staden kanske visar om de gjort ett stopp i Malmö på sin väg till Oslo.

Skladanowskis Bioskop-projektor.